

Trancendentálie (intenc. modely)

V jistém smyslu jsou všechny pojmy (platné pojmy) jakýmsi funkčními programy pro naše myšlení, jejichž užívání se musíme naučit; jenom za takového předpokladu se můžeme naučit myslet pojmově (pojmovost není tedy našemu myšlení původně vlastní, ale představuje určitou jeho kultivaci, a ta kultivace může být v některých případech či spíše směrech také problematická).

K základní povaze pojmového myšlení náleží jeho podvojná intencionalita: každý pojem je jednoznačně oboustranně spjat s určitým intencionálním „modelem“, „konstruktem“, o němž se donedávna mluvilo jako o „předmětu“ (od Brentana a zejména Husserl jako o „intencionálním předmětu“), a na druhé straně je (může být a bývá) takový pojem nesrovnatelně méně jednoznačně spojován s konkrétními „reálnými“ jsoucnými, a to tak, že tato jsoucná jsou v myšlení zařazena pod příslušný pojem (jak se to kdysi vyjadřovalo, dnes je zvykem mluvit o zařazení do více méně určité množiny takových jsoucných). Žádný pojem se tedy nevztahuje k žádnému jsoucnému ani k žádné množině jsoucných přímo, ale jen za pomoci oné myšlenkové konstrukce, onoho „intencionálního modelu“. Naproti tomu jsou možné (a přinejmenším od prvních starořeckých myslitelů zavedené a nadále i dalšími mysliteli zaváděné) pojmy, které sice jsou nutně spjaty s příslušnými intencionálními konstrukty, ale dále už ani s pomocí těchto konstruktů k žádným konkrétním „reálným“ jsoucným nevedou ani na ně nepoukazují. Takovými dvojicemi pojmu a intencionálního modelu je třeba určité číslo (např. 7 nebo π apod.) nebo určitý rovinný obrazec (např. čtverec nebo kružnice apod.), případně trojrozměrný útvar (kupř. krychle nebo koule apod.), ale tím náš výčet zdaleka nemůže skončit. V dějinách myšlení, které po logické stránce zažilo mimořádný rozvoj analytických přístupů a metod právě ve scholastice, se pozornost soustřeďovala některými jinými směry, zatímco význam matematiky a geometrie byl chápán spíše jen jako praktický, zatímco do centra postupně stále větší pozornosti se dostával vlastně až s prvními pokusy, které posléze vedly k tzv. symbolické (nebo také matematické) logice. Tak došlo k tomu, že různí myslitelé se pokoušeli o vytvoření jakýchsi seznamů „nejobecnějších“ transcendentálií (už to, že se mluvilo o „obecnosti“, naznačuje, že nebylo dost rozlišováno mezi transcendentálními pojmy a příslušnými transcendentálními modely, tj. transcendentáliemi; třeba Duns Scotus mluvil jak o pojmech, tak o „passiones entis“; Tomáš Akvinský mluvil o 6 transcendentáliích; apod.). Obvykle byly uváděny ens nebo res, aliquid, unum, verum, bonum, někdy i pulchrum. Takže v tradici nejen nešlo pouze o čísla a geometrické útvary, ale o mnoho dalších, dost odlišných „transcendentálií“. Takže nás to vede k nutnosti dalšího výkladu.

(Písek, 090303-4.)